דער קינדער גארטען פון דער נייער תלמוד תורה

פון א. שוכין

פרייד און פארגעניגען, התפעלות און באוואונדערונג, רופט ארויס ביי יעדען אידען, וועלכער באזוכט דעם שעהנעם, פראכטפולען גן ילדים, — פון דער נייער תלמוד תורה אויף בראנזוויק עוו.

א קוואל פון גייסטיגען פארגעניגען און זיסע האפנונגען, הויבט אן צו פליסען אין אייער הארצען ווען איהר שטעהט אין דעם קודש הקדשים פון דעם אידישען חנוך.

עס איז קיין אונטערשיעד צו וועלכען קלאס אידען איהר געהערט, איהר קענט זיין זאגאר א פארביטענער אידיישער, דארפט איהר אויך דארטען קיין סך צייט ניט פארברענגען אום צו אויבערצייגען זיך, אז אייערע פיס טרעטען אויף אדמת קודש, אויף הייליגע ערד, דארטען וואו עס ווערט געשאפען די ליסטיגע בלעטלאך פון דער אידישער היסטאריע אין קאנארע, דארטען וואו עס ווערט געשמידט די ציקונפט פון דעם אמעריקאנעם אידענטום און וואו עס ווערט געוועבט יענער נאלדענער פאדים, וועלכער באהעפט דעם עתיד, די צוקונפט פון די אמעריקאנער אידען מיט זיין גרויסען עבר. איהר זעהט אליין מיט אייערע אויגען ווי פאר אייך געהט אויף דער מאדערנעשטערען פון דעם מאדערנעם אידישען חנוך אין טאראנטא.

און זעהענדיג ווי די קליינינקע פינפיאהרינע משה'לעך און שלמה'לעך און שרה'לעך, מיט די צארטע נשמה'לאך שפיעלען זיך און טאנצען און טוען פאר־שיעדענע קינדערשע ארבייט, זינגענדיג דערביי העברעאישע לידעלאך און ערפיל־לענדיג פינקטליך יעדען באפעהל וואס זייער גוטע לעהרערין מיט ריגלער ניט זיי אין דער העברעאישער שפראך, הויבט איהר זיך עפעס אן צופיהלען ווי איהר זייט אין א נייער וועלט.

איהר פיהלט ווי עס ווערען פארגיב־טעט ביי אייך די אלטע וועלטען, די פאר־שימעלטע באנריפען, אז פון דעם אמערי־קאנעם קינד קען מען קיין לייט ניט מאר־כען, און אז דער סטאנדארד פון זיינע אי־דישע קענטניסען, וועט מעהר קיינמאהל ניט זיין ווי לוים אפארזונג און א מפטיר צו בר מצוה, מען דארף גאר ניט זיין קיין נביא, און אפילו ניט קיין יועהר גרויסער חכם צו זעהן יעצט, וואס פון דיעזע קינ־דערלאך וועט ארויסקומען מיט עטליכע יאהר שפעטער. עס איז יעצט לייכט צו פארשטעהן און וואס פאר א צוברעכענע וועלטען, דער אידישער חנוך האט ביז יעצט ארומגעשוועבט, און אז שולדיג אין דעם זיינען געווען ניט די אומשולדיגע קינדערלאך, וואס מען האט זיי געלערענט נאך פון קליינערהייט אן אויף אזא אופן, אז ביים בעקטען פאל האבען זיי געמיינט בלייבען פראסטע עמי הארצים, וועלכע וויסען גאר נישט פון אידישקייט.

און אייער פאנטאזיע הויבט זיך אויף און ניט א בליק וואס עס וועט גע־שעהן אין צעהן יאהר פון אידער פופצעהן יאהר ארום, ווען דיעזע קליינינקע קינדער וועלען אנפיהלען אלע חדרים פון תלמוד תורה, און ווען הונדערטער קינדער וועלען, אלע יאהר אחיין אין דעם קינדער גארטען פון דער תלמוד תורה און הונדערטער קינדער וועלען שוין האלטען די לעצטע עקזאמענס צו ענדיגען די תלמוד תורה, אזעלכע אי־דישע קינדער וועלכע ריידען העברייאיש אלס מוטער שפראך, פיעל אנגעלערענט פון תלמוד און העברייאיש־אידישע ליטעראטור. אידישע קינדער, וועלכע וועלען זיין א שטאלץ פאר דעם אמעריקאנעם אידענטום, אזעלכע קינדער וואס וועלען זיך ניט שעהמען מיט זייער אידישקייט און מיט זייער העברעאישער און אידי־שער שפראך. און עס וועט שוין דאמאלסט סיסטעם פון חנוך וועט זיין א זאך פון פארגאנגענהייט, און פאנטאזיעדיג אזוי פיהלט איהר ווי אן עלעקטרישער שטראם פון פארגניגען געהט דורך איבער אייער גאנצען וועזען.

דער נייער אידישער חנוך וועלכער הויבט אן זיך פארגאנדערצוזוואקסען אין טאראנטא האט זיך שוין לאנג פארגאנ־דערגשפרייט אין אלע גרויסע שטעדט פון אמעריקא.

דער נייסט פון דעם אידישען פאלק וועלכער איז ביז יעצט געווען פארשטיקט, פארבארגען ניט גלויבענדיג אין די אייר־גענע בחות, אייגריידענדיג זיך אין דאס אידענטום קען ניט וואקסען אויף דעם אמעריקאנער באדען האט מיט אמאל אויפגעפאלגט אין אלע זייטען.

עס ווייזט זיך אייך אויס ווי דאס אידישע פאלק טוט תשובה אויף איהרע זינד, האט דעם פארבראכענע וואס זי האט יאהרען לאנג פערעדט אומ־ליסטע לשון הרע אויף איהרע יונגע קינ־דער, אז עס איז אומעגליך אויפצוהאלטען ווען זיי פאר גוטע נאציאנאלע אידען, זי זאלען זיין געטרייע זייער פאלק און זיינע טראדיציעס.

דאס אמעריקאנער אידענטום האט אנגעהויבען צו פארשטעהן אז גרادע דאס לאנד אין נאך מעהר צוגעפאסט אז עס זאל איפוואקסען אויף איהר באדען א נאציאנעלער, באזאנדערער נאציאנאל אידענטום ווי אין אונזער אלטער היים.

די קאנדיציעס אין וועלכע אונזערע עלטערען האבען געלעבט אלע מאל אויף יענערע זייט ים, האבען אזוי געבראכט אז דאס אידענטום האט אנגעוואָרען זיין אמת'ע צורה פון אמאהל, ווייל עס האט אין זיך אריינגעפראגען א גרויסע פארציע צוזאמענגעקניפט, אז ביי זעהר א גרויסען טייל אידען האט זיך אויסגעארבייט א גרادאנג אז בטלנות און אידישקייט איז איינס און דאס זעלבע, און וואס א גרע־סערער בטלן אלץ א גרעסערער איד, און ממילא זיינען די פיהרער פון דעם יודענ־טום נאר די גרעסטע בטלנים, און דעריבער איז טאקע ביי אידען אנגענומען געוואָרען אז יעדען טויגעניכטס און יעדען טפש, זאל מען אנרופען „מיט'ן נאמען מלכה, אדער ישיבה בחור ווייל אט אזא באגריפע האט זיך אויסגעארבייט אין דעם אידי־שען גערארט וועגען זיינע לעהרער און וועג־ווייזער, און וועגען אלע וואס טראי־גען דעם דגל היהדות.

דאס אמעריקאנער אידענטום איז אבער נאר אנדערש. דאס איז פון אן אנ־דער טויג געקנאטען, עס איז א געזונטע נשמה אין א געזונטען קערפער, און זיין מאטא איז דאס זעלבע וואס אונזערע חכמים האבען אמאל געזאגט, אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר, אז די נאטהייט אליין פארלאנגט א אידענטום פון קלוגע, געזונטע רייכע מענשען און צו דעם שטרעבען טאקע די אמעריקאנער אי־דען, אז זייערע קינדער זאלען אויפגע־האדעוועט ווערען אין דיעזען גייסט, און אט דערפאר האבען זיך טאקע די אמעריי־קאנער אידען אריינגעוואָרפען מיט זייער נאנצער ענערגיע, צו פארריכטען זייער טעות און צו אויסקויפען זייער זונד, וואס זיי האבען ביז יעצט געזינדיגט צו דעם אידישען פאלק מיט דעם וואס זיי האבען פארלאכלעסיגט צו געבען דעם יונגען דור אן עכטע אידישע בילדונג.

מען האט גענומען בויען פארשיע־דענע לעהר אנשטאלטען, וועלכע קאסטען אפ צעהנדליגע און הונדערטער טויזענטער דאלארס, איבער גאנץ אמעריקא און קאַ־נארע און האבען זיך אפילו אנגעמאסטען צו אויסבויען א לעהר אנשטאלט פון פינף מיליאן דאלאר, אזעלכעס וואס אידען האבען געלעבט אין אין דער רעכטער אין לאנד.

וואהרים ביי אנדערע פעלקער דע־ווקען זיך אזעלכע פראגען הויפטזעכליך בנוגע די עפענטליכע ארבייטען, וואס זע־נען צו דיענסט פון דער געזעלשאפט, ווי בויען שאפייען, אייזענבאהן ליגען, וואס סער לייטונג און דא. נ. און ביי דער דורכפיהרונג פון־די זאכען קענען אויסט־קומען חלוקי־דעות: די טענה'ן אז דאס דארף געטאן ווערען דורך דער רעגיערונג אויף איהרע הוצאות און די רווחים זאלען באשטימט ווערען פאר דער קאסע פון דער נאציע. און אנדערע טענה'ן אז די דורכ־פיהרונג פון די ארבייטען וועלען צו טייער קאסטען דער רעגיערונג אז זיי וועלען ניט זיין אזוי גוט ווי זיי דארפען זיין, און דערעיבער איז גלייכער צו איבערגעבען זיי דער פרייוואט אינציאטיוו, וועלכע צוליעב דעם וואס זי איז להוט נאך רווחים וועט זי זאָרגען דערפאר אז די ארבייט זאל ארויס וואס בעסער און נויטליכער.

אבער וואס פאר א צורה באקומט די דאזיגע פראגע ביי אונז? מיר זעהען נאך ניט קיין מדינה, מיר פארמעגען ניט די געלד מיטצולען פון א מדינה און, ניט קיין עפענטליכע ארבייטען פון א מדינה. מיט וואס באשעפטיגט זיך ביי אונז דער קרן היסוד? דער קרן היסוד באזעצט מענשען אויפ'ן באדען, וואס דער קרן קומט האט געקויפט, באזאָרגט זיי מיט דעם וואס איז נויטיג פאר קאלאניזאציע און שטיצט זיי ביז זיי קענען זיך שטעלען אויף זייערע איינענע פיס. וואס אלזא וויל דא די פרייוואט אינציאטיוו? עס איז דאך שווער זיך פארצושטעלען, אז די אנ־הענגער פון דער פרייוואט אינציאטיוו וויללען, אז מען זאל זיי איבערגעבען צו טון די ארבייט פון קרן היסוד, אז זי זאל קויפען באדען אויפ'ן ארט פון קרן קימ', אז זי זאל געזונד מאכען דעם באדען פאר קאלאניזאציע, זאל באזאָרגען ארבייט א. ז. וו. ווען די פרייוואט אינציאטיוו וואלט געקומען מיט אזעלכע פרעטענזיזס, ווי עס קומט אמאל די פרייוואט אינציאטיוו ביי אנדערע פעלקער אין באצוג צום נאר־ציאנאלען קאפיטאל, דאמאלט וואלטען די ווכוחים באקומען א גאנץ אנדערע גע־שטאלט און מען וואלט זיך געקענט צוזאג־מענגרייזען און פארשטעהן.

די זאך איז אבער ניט אזוי. די פרי־וואט אינציאטיוו, וואס וויל פארנעהמען

אז אמת'ער גאנצע-ווייץ קרעקער

TRISCUIT
געמאכט דאס זעלבע ווי
שרעדעד ווהיט ביסקיט
געפרעסט אלס א ווייפער
קרוכלע, געשמאק

דער קרן היסוד און פרייוואט אינציאטיוו

פון א. י. שהראי.

דער קרן היסוד און די פרייוואט אי־ניציאטיוו — וועלכע פון זיי איז ביל־ער?

די דאזיגע פראגע, ניט קוקענדיג דע־רויף, וואס זי איז שוין ביי אונז א סך באהאנדעלט געוואָרען, איז נאך ניט קלאר פארענטפערט געוואָרען.

מיר האבען בכלל א טבע צו אימ־פארטירען פראבלעמען פון אנדערע פעל־קער אהן צו בודק זיין פריהער, אויב זיי זייגען אויך צוגעפאסט צו אונזער לעבען אז צו די תנאים און וועלכע מיר געפינען זיך אין אמעריקא. אבער איין נעוואָרען צוליעב דער פראגע. אבער איין נאך האבען פארגעסען סיי ד אנהענגער אן כאי די גענער פון נאציאנאליזאציע, אז עס אין פראן אויך א מענשליכע סביבה אויסער אונז, וועלכע האט אויך א דעה, א סביבה וועלכע איז דערצו דערווייל גרעסער און שטארקער פון אונז, אזן אז כל זמן מיר וועלען ניט ווערען די אייג־פלטרייכסטע סביבה אין לאנד זיינען אלע וכוחים פאר אזן געגען ניט מעהר ווי ארויסגעוואָרפענע רייד.

איצט שטעהט שוין די פראגע פון נאר־ציאנאליזאציע ניט מעהר אויפ'ן סדר הום. די ווירקליכקייט האט די פראגע אינגאנצען אפגעווישט. דערפאר אבער איז ביי אונז פארגעקומען אז ניט אויפ'ן פראגע — קרן היסוד און פרייוואט אינציאטיוו.

ווי עס זעהט אויס איז אויך די דאָ־זיגע פראגע דערווייל נאָכ ביי אונז ניט דורכ'ן נאטירליכען גאנג פון אדביט און איהר ענטוויקלונג, ניט נאך שקול־הדעת און דורך איינזעהען די פאזיטיווע און נעגאטיווע זייטען פון די קרן היסוד דערגרייכונגען, נאָר זי איז צו אונז אימ־פארטירט געוואָרען פון אנדערע פעלקער און לענדער, אהן צו בודק זיין, אויב עס איז בכלל פאראן פלאץ ביי אונז פאר דער פראגע אין אונזער ארבייט אין אין די באדינגונגען פון אינזער לאנד.

וואהרים ביי אנדערע פעלקער דע־ווקען זיך אזעלכע פראגען הויפטזעכליך בנוגע די עפענטליכע ארבייטען, וואס זע־נען צו דיענסט פון דער געזעלשאפט, ווי בויען שאפייען, אייזענבאהן ליגען, וואס סער לייטונג און דא. נ. און ביי דער דורכפיהרונג פון־די זאכען קענען אויסט־קומען חלוקי־דעות: די טענה'ן אז דאס דארף געטאן ווערען דורך דער רעגיערונג אויף איהרע הוצאות און די רווחים זאלען באשטימט ווערען פאר דער קאסע פון דער נאציע. און אנדערע טענה'ן אז די דורכ־פיהרונג פון די ארבייטען וועלען צו טייער קאסטען דער רעגיערונג אז זיי וועלען ניט זיין אזוי גוט ווי זיי דארפען זיין, און דערעיבער איז גלייכער צו איבערגעבען זיי צו דער פרייוואט אינציאטיוו, וועלכע צוליעב דעם וואס זי איז להוט נאך רווחים וועט זי זאָרגען דערפאר אז די ארבייט זאל ארויס וואס בעסער און נויטליכער.

אבער וואס פאר א צורה באקומט די דאזיגע פראגע ביי אונז? מיר זעהען נאך ניט קיין מדינה, מיר פארמעגען ניט די געלד מיטצולען פון א מדינה און, ניט קיין עפענטליכע ארבייטען פון א מדינה. מיט וואס באשעפטיגט זיך ביי אונז דער קרן היסוד? דער קרן היסוד באזעצט מענשען אויפ'ן באדען, וואס דער קרן קומט האט געקויפט, באזאָרגט זיי מיט דעם וואס איז נויטיג פאר קאלאניזאציע און שטיצט זיי ביז זיי קענען זיך שטעלען אויף זייערע איינענע פיס. וואס אלזא וויל דא די פרייוואט אינציאטיוו? עס איז דאך שווער זיך פארצושטעלען, אז די אנ־הענגער פון דער פרייוואט אינציאטיוו וויללען, אז מען זאל זיי איבערגעבען צו טון די ארבייט פון קרן היסוד, אז זי זאל קויפען באדען אויפ'ן ארט פון קרן קימ', אז זי זאל געזונד מאכען דעם באדען פאר קאלאניזאציע, זאל באזאָרגען ארבייט א. ז. וו. ווען די פרייוואט אינציאטיוו וואלט געקומען מיט אזעלכע פרעטענזיזס, ווי עס קומט אמאל די פרייוואט אינציאטיוו ביי אנדערע פעלקער אין באצוג צום נאר־ציאנאלען קאפיטאל, דאמאלט וואלטען די ווכוחים באקומען א גאנץ אנדערע גע־שטאלט און מען וואלט זיך געקענט צוזאג־מענגרייזען און פארשטעהן.

די זאך איז אבער ניט אזוי. די פרי־וואט אינציאטיוו, וואס וויל פארנעהמען

דעם ארט פון קרן היסוד און דורכפיהרען די קרן היסוד ארבייט. אזא פרייוואט אינצ־יאטיוו איז פאראן נאר איינע און דאס איז די אינציאטיוו פון באראן ראט־שילד. די דאזיגע אינציאטיוו טוט ווירק־ליך דאס זעלבע וואס דער קרן היסוד טוט, אבער זי פאָקוסירט ניט ביי'ן קרן היסוד און קעמפט ניט נעגען איהם. אדרבה זיי ארבייטען ביידע האר מאניש. עס איז אלי זאָ קלאָר, אז די פראגע: קרן היסוד אָדער פרייוואט אינציאטיוו מיינט ניט דעם כין פרייוואט פרייוואט אינציאטיוו פון דער קרן היסוד. דער קרן היסוד איז אונזער אינזטרומענט, וואס שאפט א געזונטען נאציאנאל עקאָ־נאמישען לעבען, פארגרעסערט די אידישע באנטאי אז אויך דעכסם אז דאס אנדערע אינזטרומענט אין אנדערע לענדער, אז אויך אין אמעריקא, אבער אז אזוי אינזטרומענט אין קאנעדע אז אויך אין די אידישע פאלקס־אידען אין אמעריקא. אין דער אידישע אינזטרומענט אין אמעריקא איז אויך אין אנדערע לענדער אין אנדערע פאלקס־אידען אין אנדערע לענדער אין אנדערע אינזטרומענט אין אנדערע לענדער אין אנדערע אינזטרומענט אין אנדערע לענדער אין אנדערע אינזטרומענט